

گنجینه مصائب؛ متن نویافته‌ای از ادبیات عاشورایی آذربایجان

پیش از اربعین سالار شهیدان سال ۱۳۸۹ که با دی‌ماه مصادف بود در کتابخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی مشغول مطالعه بودم که مدیر محترم کتابخانه امام مهدی (عج) جناب مهدیزاده کتابی کهنه و قدیمی را به من نشان داد و گفت این کتاب را که به زبان آذری است و شما نیز علاقه به این آثار دارید به شما اهداء می‌شود. نگارنده بلافاصله بعد از قدردانی از وی، کتاب را سریع تورق کردم و مشخص شد کتاب نوحه است موسوم به **گنجینه مصائب**، خوشحال در پی فرصت بودم تا در معرفی آن چیزی بنویسم. در همان ایام این کتاب را با خود داشتم و حتی در میهمانی‌ها با من بود که اگر فرصتی پیش آمد فقراتی از آن را بخوانم.

گنجینه مصائب، سروده مرحوم حاجی محمدتقی آقا فرهادی تاجر فرش‌فروش تبریزی است که غمناک تخلص می‌کرد. غمناک در پایان همین کتاب وعده انتشار دیگر آثارش از جمله دیوان فارسی **مراثی و مدایح اهل بیت (ع)** و همچنین «لآلی غم» را داده است که نمی‌دانم این کتاب‌ها منتشر شده‌اند یا خیر. در تذکره‌های موجود شرح حالی از وی وجود ندارد، در دیوانش هم مطالب چندانی از شرح حال شاعر یافت نمی‌شود.

آماده کردن **گنجینه مصائب** برای چاپ در ۱۴ ذیقعد سال ۱۳۴۹ هجری قمری در کتابخانه سعادت حسینی تبریز آغاز شده بود، اما به علت آتش‌سوزی در این کتابخانه به مدیریت سیدابراهیم سعادت حسینی، انتشار کتاب با تأخیر مواجه شد و سرانجام در ۲۸

محرم سال ۱۳۵۰ هجری قمری / ۱۳۱۰ هجری شمسی منتشر شد.

کتابفروشی سعادت حسینی تبریز یکی از کانون‌های چاپ و انتشار کتاب‌های مرثیه و نوحه در تبریز بود که تا سالیان بعد (تا سال ۱۳۳۸ شمسی)^۱ به چاپ کتاب‌های فوق مشغول بود. از جمله آثاری که این کتابفروشی منتشر کرده می‌توان به کلیات دیوان مراثی شاعر پر آوازه حسینی صافی تبریزی اشاره کرد. از صاحب کتاب نیز اطلاعی در دست نیست جز مهری که در صفحه سوم کتاب با عنوان کتابفروشی صابری تأسیس ۱۳۲۸ نقش بسته است. اما کتاب **گنجینه مصائب** در قطع رقعی در ۳۴۶ صفحه شامل مراثی و نوحه‌های آذری محمدتقی فرهادی (غمناک) است که به شیوه چاپ سنگی منتشر گردیده، خطاط آن ابوالفتح نام داشته و نوشته است: «تمام شد کتاب بعون ملک الوهاب فی يوم الخامس العشر من الشهور المحرم الحرام سنه ۱۳۵۰ در مطبعه علمیه حاجی آقا تاجر کتابفروش به طبع رسید حرر ابوالفتح».^۲

زبان شعر غمناک شیوا، روان و با اسلوب ادبی معیار تبریز موافق است. وی در سرودن اقسام متداول شعر مرثیه توانا بود و ابیات مستحکمی سروده است. وی حدیث شریف کسا را به صورت منظوم ترجمه زیبایی نموده است که آغاز آن چنین است:

گینه گوگلمون یوز تمناسی وار	باشمده منیم عشق سوداسی وار
دوشوب باشیمه عشق سودای یار	تجلی ایدوب طور تک آشکار

از دیگر اشعار زیبای غمناک دو بیت در بیان عشق و سرانجام آن است:

دو بیت در بیان عشق و انتهای او

چون باش و یروب حجابدن عین جمال عشق	کشف اولدی کائناته صفات جمال عشق
بر پرده پرده دن ایللیوب جلوه آشکار	دولدوردی جمله عالمی جاه و جلال عشق
گون کیمی هریره سالوب اوزقدریجه شعاع	تا که قلوب پاکه اولوب انتقال عشق

۱. در کتابخانه نگارنده کتاب **گنجینه حسینی صافی تبریزی** چاپ سال ۱۳۳۸ چاپ نهم وجود دارد. در ضمن چاپ اول کلیات دیوان صافی هم به صورت سنگی در سال ۱۳۱۵ شمسی توسط همین ناشر منتشر شده است. احتمالاً دواوین دیگری هم منتشر کرده است که از آن بی‌خبریم.

۲. مناسب خواهد بود کسی پژوهشی در مورد ناشران کتاب‌های نوحه در تبریز انجام دهد.

۳. **گنجینه مصائب**، ص ۳۴۳.

عرض ایتدی قلبی جوهر صاف زلال عشق
بر باش سالویدو باشه هوای خیال عشق
ایلر وجودی غرق خیال مقال عشق
عدلی چکر شهادته یوزمین رجال عشق
ارباب عقلی جمع ایدوب ایلر سؤال عشق
بام فلکده اولدی مؤذن بلال عشق
اولدی مقیم بارگه ذوالجلال عشق
آرتوردی تا که عشقنی شوق وصال عشق
کوی وفاده اولدی قلیل قتال عشق
قالدی آراده نعلش اولوب پایمال عشق
عصرون امامی اولدی بودور ارتحال عشق
معلوم اولسون عالمه تا این که حال عشق
گوردی زبسکه آرتوق اولویدور ملال عشق
چون گورمیوبله غربتی عالمده آل عشق
دوتدی مکان خرابه ده اهل و عیال عشق
گیدی قرا لباس نهار و لیال عشق
هر کس چکلدی بریره تاپدی مجال عشق
قیلدی کنار اوزلقین ایتدی سؤال عشق
گور بیرنه رنگله بویادی رنگ آل عشق
یوخسابودور زمانه ده آخر فعال عشق
تالان اولویدو ظلمیله مال و منال عشق

عارض اولویدی جوهر جانه عَرْض کیمی
آلقان تک استخوان ورگه یول تایوب تمام
موجه گلنده جسمی سالورمین طلا طمه
اثبات ایدنده اوزاوزینی شاهدین ویررو
تعديل ایستینده شهوده یغار تمام
تا صد قیله اوزین تیوروب اوج رفعته
دوتدی مقام کعبه‌ی مقصود حقیده
کعبه حسین عشقی اولوب شوق لایزال
میدان عشقه قویدی قدم کیچدی جانندن
دورت مین یارا بدننده بدن خسته دلکباب
دوشدی جهان سس که باتون یاسه سر بسر
باشی جدا باشیندا گیدوب شامه باش آچوق
شامه گیرنده دردوغمی شدت ایلوب
دائم گزوب یانجه عیال غریبون
شام اولدی اهل پیته ویروبلر خرابه نی
گون باتدی ظلمت اولدی آرایه گلوب گیجه
یولدان گلوبدی جمله سی دلسیز دوشوب اودم
خالی گورویدو مجلسی اغیار یدن کنار
زینب دیردی اوزاوزینه ای فلک منی
بختم کیمی قرا دو مکانیم یریم قوری
بر قاره کهنه معجزه محتاج اولمشام

اتمیش حسین عشقی بو غمناکی دل حزین

حزن ملالیدور بلی جمله خصال عشق^۱

احوال و ورود مدینه را هم چنین سروده است:

ورود مدینه

نه نوع دُور ایلوب آسمان و اختره باخ
 نه ظلمدور ایلوب برجه آل حیدره باخ
 قالوبدی بوش حرم اطیب پیغمبره باخ
 نه فضل واردو نه عباس وعون و جعفره باخ
 فغان و ناله چیخوب عرشه دیده تره باخ
 دوتوب حسینه عزا زینب مکدره باخ
 دوتوب باجون سته ماتم گلوب گیدنلره باخ
 مدینه اهلی نجه تاب ایدر بوسوزلره باخ
 سته بوظلمی رواگوردی شمر کافره باخ
 نه نوع چیخماسین افغانیم عرش داوره باخ
 اودوریله آغاروب طره‌ی مغبره باخ
 نجه باخوم بوقبای عبای اطهره باخ
 ویروب عداوتیله خیزران اولبلره باخ
 سنوبدی شیشه کیمی بر بوقلب مضطره باخ
 چکوب برآه دیوب بو دل پر اخگره باخ
 چاغردی سوزیله صغرانی دورگل اکبره باخ
 همین عمامه، چاک و قبای احمره باخ
 بو کونیک اوسته اولان زخم تیر و خنجره باخ
 هنوز قان آخوری بو عمامه تره باخ
 همان سیاقله دولمشدی قان او گوزلره باخ
 اور گلنوب گنه ایتدی حیا او مضطره باخ
 گوزون فداسیم عمه بوقاره معجره باخ
 ویر اذن منده ایدوم ناله تا او سروره باخ
 اونیده یاده سالوم آغلیاندا اکبره باخ
 آدی آرایه گلوب اول سوسوز دلاوره باخ
 دیدی باجون سته قربان اورکده غم لره باخ
 سرشگ آلمی دوندرم، آب کوثره باخ

گوزوم بو چرخ جفاجوی کینه پروره باخ
 گوروم خراب اولوب دورون دوشیدی فلک
 خراب اولوبدی مدینه اولوب امیری شهید
 اولوبدی صباحی ایولر قالوبدی ها موسی بوش
 دوتوبلایاس بنی هاشمون جوانلارینه
 قرا علم ویریلوبدور حسین قاپو سنده
 دیر حسین باجون اولسون اوزون گلوب برگور
 نجه دیوم سنون احوالوی گلوب گیدنه
 نجه دیوم سوسوز اولدور دیلر سنی قارداش
 نجه سنون بویوی بوش گوروم اوطاقلنده
 سنی شهید ایلوب ایتدیلر گونیمی قرا
 نجه بو دو غرانان عمامه وه نظاره ایدوم
 مکر چخار بو یادیمدان یزید بد اختر
 ویراندا شامده داشیله نازنین، باشون
 اودمده نوبت ناله تیشدی لیلایه
 دوروب گتوردی اودم برجه دسته قانلو لباس
 عزیز قارداشوی ایستسه اگر گوگلون
 ایکی گوزوندن ایراق گل آناسی اولسون اونون
 آناسی شیر خدا تک قلجلانوب باشی
 نجه عمامه‌سی قانیله پچ پچ دولوب
 عروس اووقته بر ناله چکدی آهسته
 حیا ایدوب اوجادان سسلنه، دیردی یواش
 سته عیانددو بیلورسن کیمون قراسید و بو
 جوان اولوبدو اونون خوار ایتمرم یاسین
 گنه او مجلسی گوز باشی سیل تک دوتدی
 ایکی الیه ویروب باشه حضرت کلثوم
 گلوبدی جوشه غیمیم دوتمارام داخی آرام

روادی ساقی کوثر بالاسی تنشه اوله	باخوب فراته ویره‌جان عزیزه حیدره باخ
گرک همیشه گوزوم یاشی سوکیمی آخسون	نجه فرات کیمی قانون آخدی چوللره باخ
گیدوب فرات کنارینه تا سنی تاپدوم	دیدوم سو اوسته اولوب غرق بوشناوره باخ
نه قالمشیدی بدنونده باشون نه قول واریدی	گورن دیردی قنادی سنان کبوتره باخ
منیمده قولاریم اوندا دوشویدی قوتدن	اودور همیشه قالوب قولتوغومدا اللهه باخ
النجه من سنه غمناک اولوب غرادوتارام	فغان ایدوب یازارام غملرون بودفته باخ
چخار تمارام سنی یادان چخاتما سنده منی	گلنده محشره لطفلیه بریوچا کره باخ

بسیم دو برجه نظر گرمنه نظر ایده‌سن

ندور غمیم ایده‌لر امر هول محشره باخ^۱

